

ФІНАНСУВАННЯ РОЗВИТКУ МАЛОГО БІЗНЕСУ: ПРОБЛЕМИ ЕФЕКТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ СКЛАДОВОЇ

FINANCING THE DEVELOPMENT OF SMALL BUSINESSES: PROBLEMS OF THE EFFICIENT USING OF INVESTMENT COMPONENT

Розглянуто проблеми становлення й розвитку малого бізнесу в країні. Виділено й проаналізовано нетрадиційні джерела інвестування, які впливають на фінансування малого підприємства. Виходячи з цього окреслено зміни, які необхідно внести для підвищення ефективності діяльності малого підприємництва в країні.

Ключові слова: малий бізнес, мале підприємство, мале підприємництво, внутрішнє фінансування, зовнішнє фінансування, кредитна політика, інвестиційна складова.

Рассмотрены проблемы становления и развития малого бизнеса в стране. Выделены и проанализированы нетрадиционные источники инвестирования, которые влияют на финансирование малых предприятий. Исходя из этого подчеркнуты изменения, которые необходимо сделать для

повышения эффективности деятельности малого предпринимательства в стране.

Ключевые слова: малый бизнес, малое предпринимательство, малые предприятия, внутреннее финансирование, внешнее финансирование, кредитная политика, инвестиционная составляющая.

The problems of formation and the development of small business in the country were considered. Non-traditional sources of investment which are impacted on small business financing were highlighted and analyzed. Accordingly that it is outlined the changes to be made to improve the efficiency of small business activity in the country.

Key words: small business, small enterprise, small entrepreneurship, internal financing, external financing, credit policy, the investment component.

УДК 336

Гальцова О.Л.

д.е.н., професор кафедри економічної теорії, національної та прикладної економіки Класичний приватний університет

Постановка проблеми. Належний розвиток малого бізнесу вимагає поєднання засобів податкової, фіскальної, цінової зовнішньоекономічної, соціальної політики з метою створення сприятливого підприємницького клімату. Не зважаючи на прийняття цілої низки важливих рішень, розробку та впровадження Національної програми сприяння розвитку малого підприємництва, умови для його становлення та розвитку суттєво не покращилися. Малий бізнес ще не став повноцінним сектором економіки країни. Під впливом різних чинників (відсутність належного нормативно-правового забезпечення розвитку малого бізнесу, відсутність належної фінансово-кредитної підтримки, обмеженість в фінансових та матеріальних ресурсах) малий бізнес в країні розвивається повільно, для розвитку підприємницької діяльності потрібна всебічна допомога держави як в законодавчому, так і в фінансовому плані.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед наукових праць, в яких досліджуються питання фінансових проблем та обґрунтування джерел фінансування малого бізнесу в Україні, слід відзначити дослідження таких вітчизняних вчених, як: Ю. Александріна [1], І. Власова [2], Л. Гаєвської [3], І. Єпіфанової [4], О. Камушкова [5], А. Утамурадова [10] та ін. На думку цих авторів суттєвий вплив на темпи створення та ефективність діяльності таких підприємств здійснюють розміри фінансування.

Мета і завдання дослідження. Метою статті є аналіз сучасного стану фінансового забезпечення та перспективи стратегічного розвитку фінансування завдяки нетрадиційним джерелам інвестування. Ця тема є актуальна сьогодні, адже процеси,

які супроводжують становлення підприємництва ще недостатньо досліджені й висвітлені в економічній літературі. Зараз в країні склалась ситуація, коли обмеженість внутрішніх фінансових ресурсів та ускладнений доступ до зовнішніх джерел фінансування стає фактором стримування розвитку підприємництва, уповільнення поглиблення ринкових відносин, формування конкурентного середовища

Виклад основного матеріалу. В умовах фінансово-економічної кризи в Україні значно погіршилося підприємницьке середовище, розвиток малого бізнесу відбувається малими темпами, спостерігається тенденція зменшення ділової активності. Аналіз дозволяє виділити серед основних причин такі: по-перше, відсутність конкретних заходів державної підтримки малого підприємства, який повинен передбачати активне залучення до цього процесу місцевих органів виконавчої влади; по-друге, високі податкові ставки, значна кількість перевірок з боку контролюючих органів, що змушує багатьох підприємців переходити до тіньової економіки, про що свідчить факт стрімкого скорочення кількості діючих малих підприємств серед зареєстрованих; по-третє, низькі темпи й збочення в ході процесу приватизації; по-четверте, відсутність відповідного правового забезпечення розвитку малого бізнесу і бізнесу взагалі; по-п'яте, обмеженість консультаційного забезпечення, недостатня відповідна та якісна професійна підготовка підприємців [6].

Здебільшого малі підприємства перетворюються згодом на підприємства, які засновані на колективній власності, зокрема, через ширші фінансові можливості. Нині діяльність малих підприємств здебільшого зосереджена у сфері тор-

гівлі, будівництва, посередництва, матеріально-технічного забезпечення. Більшість підприємців оцінюють перспективи свого бізнесу як сприятливі, проте існує проблема криміналізації ситуації. Підприємці мають ефективні проекти, які не потребують великих інвестицій і забезпечать швидке повернення коштів [7].

Проблеми малого бізнесу можна сформулювати так [6]:

1. По-перше, без малого бізнесу неможливо створити ринкову економіку. Офіційне визначення цього підштовхує створити державні органи управління малого бізнесу, механізм підтримки малих підприємств, доведення форми реєстрації малих підприємств до цивілізованої – форми заяви, налагоджування системи підготовки й перепідготовки фахівців всіх профілів для малого бізнесу, державний захист малих підприємств від чиновницького становлення, проведення дієвої антимонопольної політики.

2. По-друге, макроекономічний стан України негативно впливає на розвиток малого бізнесу. Потрібне забезпечення розвитку ринкової інфраструктури, створення регіональних центрів-інкубаторів, поповнення сектора малого бізнесу новими малими підприємствами; створення клімату найкращого податкового сприяння діяльності малих підприємств, системи фінансової підтримки, створення належних економічних можливостей використання державних кредитних ліній, різноманітних фондів кредитів від держави, високоліквідні державні податкові зобов'язання.

3. По-третє, необхідне створення відповідної нормативно-правової бази розвитку малого бізнесу; прийняття Закону України про малі підприємства, державну підтримку малих підприємств.

Вирішення цих проблем забезпечить стабільний розвиток малого бізнесу як системного сектора економіки, зробить його перспективним і привабливим не лише для своїх підприємців, а й для іноземних інвесторів.

В умовах ринку особливої значущості набуває питання фінансової підтримки підприємницької діяльності, без якої сьогодні неможливе нормальне функціонування жодної фірми. Одночасно нормальне функціонування можливе лише за умов змістового та обґрунтованого плану діяльності підприємства, який, у свою чергу, є значною допомогою для пошуків і залучення інвесторів та кредиторів. Більшість факторів, які на теперішній час гальмують розвиток підприємництва в Україні, пов'язані з фінансово-кредитною політикою держави [1].

Фінансово-кредитна політика держави в умовах кризової ситуації спрямована в основному на наповнення державного бюджету, отримання бюджетної сфери непрацездатного населення, забезпечення мінімальних умов для життєді-

яльності людини [9]. У такій ситуації держава не має можливості виділяти належні обсяги фінансування для підтримки підприємницьких структур, перекладаючи вирішення цих питань на недержавні інституції, включаючи недержавні фонди підтримки підприємництва, комерційні банки, кредитні спілки, іноземні інвестиції та інші структури, не забезпечуючи при цьому належних гарантій у тому, що інвестори зможуть повернути свої капітали в разі банкрутства підприємницьких структур, або змін у чинному законодавстві не на користь інвесторів. У результаті недержавні інвестори не зацікавлені в тому, щоб вкладати капітали в розвиток вітчизняного підприємництва. Натомість більшість вітчизняних підприємців, отримавши прибутки від виробничо-господарської діяльності в Україні, намагаються зберігати їх у зарубіжних банках, не довіряючи вітчизняним. Високий рівень тіньової економічної діяльності в сфері підприємництва сприяє розвитку нецивілізованих форм господарювання та відносин між суб'єктами економіки й негативно впливає на розвиток офіційно функціонуючих структур й суспільства в цілому.

Дослідження ситуації в Україні та її вплив на розвиток підприємництва показали, що в країні є значні обсяги фінансових ресурсів, які не приймають участі в розбудові національної економіки, в тому числі і підприємництва. Основною причиною цього є відсутність адекватних реальній ситуації механізмів захисту інтересів інвесторів з боку держави [8]. Саме цю причину можна вважати головною в тому, що в Україну не надходять значні інвестиції із зарубіжних країн. Отже, розв'язання проблеми потребує розробки нової політики держави, спрямованої на створення сприятливого інвестиційного клімату в Україні. Одночасно необхідно створити й реалізувати механізми посилення державного контролю за діяльністю тіньового сектора економіки. Необхідно створити таку ситуацію в країні, коли здійснювати підприємницьку діяльність у офіційній економіці стає вигідно, престижно й безпечно.

Однією з найважливіших проблем для малого бізнесу є проблема його фінансування. Одним із головних чинників, що уповільнюють процес створення та введення в дію малих підприємств є одержання позикових коштів. Малі підприємства банківськими та фінансовими установами розглядаються як група підвищеного ризику для фінансування, а високий ризик пробачає високі відсотки за користування кредитами та обов'язковість застави при одержанні позичок. Проблема загострюється ще й недоступністю одержання пільгових кредитів та фінансовою й податковою політикою держави, що не дають можливість підприємствам малого бізнесу зайняти те місце в ринкових перетвореннях України, на яке вони заслуговують [10].

Проблеми з фінансуванням малого бізнесу виникають одразу ж, починаючи з моменту створення підприємства, далі у взаємодії із постачальниками сировини, матеріалів. Складності в постачанні викликаються обмеженістю внаслідок невеликих розмірів підприємства, можливості пошуків більш дешевих джерел постачання, через що може виникати повна залежність від них. Суттєву роль у становленні малого бізнесу в Україні має вирішення проблем фінансового забезпечення їх діяльності [2]. Фінансове забезпечення діяльності підприємства може бути спрямоване на досягнення однієї з двох основних цілей: самокупність або самофінансування.

Самокупність визначається відшкодуванням поточних витрат підприємства за рахунок одержаних доходів. При вирішенні проблем самокупності велике значення має регулювання поточних витрат на виробництво та реалізацію продукції. Жорсткий облік витрат та їх безпосередній зв'язок із політикою ціноутворення заставляють підприємців дотримуватись режиму економії [10]. Тому, говорячи про підприємства малого бізнесу, часто зазначають, що ці підприємства мають оптимальну чисельність працюючих на всіх рівнях, починаючи із безпосередніх виконавців виробничого процесу й закінчуючи керівником складом, мінімально можливі змінні витрати на випуск продукції. Це пов'язано із тим, що єдино можливий варіант зменшення ціни на продукцію в умовах малого бізнесу – це зменшення собівартості продукції за рахунок максимального завантаження обладнання, економії трудових, сировинних та паливно-енергетичних ресурсів.

У випадку, коли метою діяльності підприємства є принцип самофінансування, який за умов ринкових перетворень, може забезпечуватись знову ж таки лише за рахунок фінансових можливостей підприємства, а не за рахунок централізовано запланованих ресурсів, фінансова стратегія підприємства передбачає можливість накопичення фінансових ресурсів для здійснення розширеного відтворення виробництва. Самофінансування може бути забезпечене лише завдяки високій нормі накопичення капіталу та доходності діяльності.

Якщо самокупність здійснюється за рахунок власних коштів, то суттєвою рисою самофінансування є те, що хоча в майбутньому й передбачається значна віддача від вкладених коштів, як правило, власних вільних фінансових ресурсів для його здійснення в підприємства немає. Тому правильний вибір джерела фінансування може суттєво вплинути на підвищення ефективності діяльності підприємства. У випадку непередуманого рішення це може призвести до невиправданого високих видатків та банкрутства.

Ефективне зростання підприємства може бути забезпечене за допомогою двох основних спосо-

бів: внутрішнього та зовнішнього. Внутрішнє зростання забезпечується через розширення діючого виробництва шляхом поступового розвитку власної матеріально-технічної бази. У цьому випадку здійснюється поетапне фінансування. І в цьому разі вирішальну роль відіграє загальна сума прибутку та накопичена амортизація [8].

Фінансування малих підприємств внаслідок невеликого товарообігу не може в більшості випадків відбуватись лише за рахунок власних коштів. Хоча, як традиційне джерело, власні кошти на етапі сталих закріплених ринкових позицій будуть відігравати суттєву роль. Але за умов, що спричинені теперішнім економічним станом у країні, їх використання гальмується ще й додатковими обмежувачими чинниками, що носять об'єктивний характер [10].

Таким чином будь-який рух товарів при переході від одного власника до іншого призводить до зустрічного потоку грошових коштів. Ці кошти можуть використовуватись підприємством для вирішення проблем поточного фінансування його діяльності.

Одним із основних власних джерел фінансування підприємств малого бізнесу має стати прибуток. За своєю економічною сутністю прибуток приймає участь у розподільчому процесі в 2-х напрямках:

- стимулюючий фактор підприємницької діяльності та продуктивності праці;
- джерело фінансування розширеного відтворення.

Але в Україні зараз прибуток як джерело фінансування та відтворення виробничого потенціалу використовуватись не може. Основними причинами цього явища стало те, що високі податки на прибуток не дають змогу швидко накопичити необхідну суму грошей та інфляційні процеси, що продовжуються в Україні, швидко знецінюють навіть ті кошти, що накопичили підприємства [10].

Таким чином, основним джерелом внутрішнього фінансування діяльності підприємств могли б і повинні були стати амортизаційні нарахування. Але амортизація, не зважаючи на зусилля уряду України, не набула статусу вагомого чинника при формуванні виробничого потенціалу підприємства. В умовах швидких темпів інфляції амортизація на реновацію як джерело навіть простого відтворення основних фондів не спрацьовує. Як бачимо, за таких економічних умов, що нині склались в Україні, накопичення власних коштів для реалізації стратегій розширення виробництва підприємствами не можливо.

Зовнішнє зростання передбачає приєднання нових підприємств до вже діючих, тобто відбувається одноразове фінансування в обрану додаткову сферу діяльності. Одноразове фінансування має сенс лише тоді, коли вкладені кошти в об'єкт

фінансування будуть давати прибуток. У випадку зовнішнього зростання доцільність вкладання коштів має бути економічно обґрунтованою та прискіпливо розрахованою. У цьому випадку звертається увага на відношення капіталу до розміру обігу, обіг на одного працюючого, частку прибутку, що акумулюється на цілі розширеного відтворення. Але вирішальне значення при розширенні виробництва має розмір майбутнього прибутку на вкладений капітал [3].

Зовнішні джерела фінансування малого бізнесу поділяються на дві великі групи: кошти державних позичальників і кошти комерційних (приватних) банків. Провідна роль у фінансуванні підприємств малого бізнесу належить комерційним позичальникам. Найбільш традиційним джерелом поповнення фінансових ресурсів підприємницьких структур виступає банківське кредитування. Для формування, розвитку й розширення власної справи комерційні банки пропонують приватним підприємцям і власникам підприємств малого бізнесу численні кредитні програми, а саме: інвестиційне кредитування, багаторазові кредити на будь-які потреби за одним об'єктом застави, кредит на придбання основних засобів і нематеріальних активів, кредит на придбання обладнання й автотранспорту, кредит на поповнення обігових коштів і поточні потреби, програма експрес-кредитування тощо [10].

Основними джерелами формування фінансових ресурсів малого підприємництва в Україні є фінансування за рахунок банківських установ і міжнародних організацій. Альтернативою таких джерел фінансових ресурсів мають стати також фінансові інструменти небанківських фінансово-кредитних установ, зокрема лізинг, факторинг, краудфандинг.

Висновки з проведеного дослідження. Вирішення проблем, пов'язаних зі створенням сприятливого клімату для розвитку малого підприємництва, потребує реалізації заходів в напрямках прийняття нових Законів України і вдосконалення існуючої законодавчої бази з позицій захисту інтересів власників і споживачів; зниження податкового тиску на офіційно функціонуючі підприємницькі структури. Реалізація зазначених напрямів повинна сприяти створенню в суспільстві позитивного ставлення до малого бізнесу як до прогресивної форми господарювання, яка здатна забезпечити населення новими робочими місцями, створити умови для зростання доходів і добробуту.

З огляду на те, що ринок традиційних фінансових посередників для малого бізнесу недоступний, виникає проблема нетрадиційних підходів регулювання процесу інвестування, тобто використання таких форм фінансового регулювання економічних процесів, які раніше не застосовувались в Україні.

Особливо ж мають бути розроблені питання вдосконалення фінансово-кредитної політики. Загальний рівень оподаткування, кількість видів та база для нарахування податків повинні стати стабільними і стимулювати підприємницьку та інвестиційну діяльність.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Александрін Ю.Н. Індикатори якості інституціонального середовища малого підприємництва / Ю.Н. Александрін // Суспільство: політика, економіка, право. – 2011. – № 2. – С. 53–58.
2. Власов І.П. Кредитование малого и среднего бизнеса: перспективы развития / И.П. Власов // Финансы и кредит. – 2012. – № 3(339). – С. 32–37.
3. Гаєвська Л.М. Розвиток малого підприємництва в контексті державної регуляторної політики / Л.М. Гаєвська // Інноваційна економіка. – 2012. – № 6(32). – С. 294–298.
4. Єпіфанова І.М. Основні аспекти розвитку малого бізнесу в Україні / І.М. Єпіфанова // Труды Одесского политехнического университета. – 2009. – № 1(31). – С. 211–215.
5. Камушков О.С. Розвиток малого та середнього бізнесу у світі / О.С. Камушков // Вісник Академії митної служби України. – 2013. – № 1. – С. 130–134.
6. Кизим А.А. Маркетинг и логистика в контексте развития предприятий малого бизнеса / А.А. Кизим, Т.Б. Филичкина // Наука и образование; хозяйство и экономика; предпринимательство; право и управление. – 2014. – № 1(44). – С. 21–26.
7. Орлова В. О. Малий бізнес в Україні : сучасний стан, тенденції розвитку та стратегічні вектори модернізації : монографія / В.О. Орлова; М-во освіти і науки України, Донецьк. нац. ун-т економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського. – Донецьк : Сх. вид. дім, 2013. – 528 с.
8. Поповенко Н.С. Державна підтримка розвитку малого бізнесу в Україні / Н.С. Поповенко, О.В. Ганенко // ЕКОНОМІКА: реалії часу. – 2012. – № 1(2). – С. 126–132
9. Стан та перспективи розвитку малого бізнесу в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://agroua.net/economics/documents/category-92/doc-85/>.
10. Утамурадов А.Н. Финансовая поддержка малого бизнеса / А.Н. Утамурадов // Финансы и кредит. – 2011. – № 13 (349). – С. 41–46.